

Adnan Silajdžić

NERKEZOV DOPRINOS RAZVOJU ISLAMSKIH STUDIJA KOD NAS*

Rezime

U ovome kraćem tekstu autor govori o doprinosu Nerkeza Smailagića razvoju religijskog i teologijskog mišljenja u Bosni i Hercegovini u 20. stoljeću. U tom sklopu posebno su izdvojeni njegova znanstveno-kulturna i vjerska tematizacija islama, njegov metodički pristup povijesnom bitku muslimanskoga svijeta, njegov jezik i komparativni diskurs koji studijama o islamu daje jednu mnogo značajniju i interesantniju dimenziju.

Urazumijevanju islama kao vjere, njegovih najzapaženijih kulturnih i civilizacijskih postignuća u Bosni i Hercegovini će se u 20. stoljeću pojaviti raznoliki interpretativni smjerovi. Pojavu takve duhovne i intelektualne razućedenosti, tj. raznolikost u metodi i teorijama koje će pojedinci izložiti uvjetovat će socijalne, političke i kulturne promjene kroz koje su prolazili muslimani tokom svojega povijesnoga razvoja.

Tako će u vrijeme uspostavljanja austrougarske vlasti u BiH, kao plod tada još jakoga utjecaja stavova konzervativne arapske i turske uleme, s jedne, te sve dominantnijega utjecaja zapadnjačkog koncepta učenosti i obrazovanja, s

* Referat saopćen na kolokviju održanom u Zagrebu krajem 2005. godine, posvećenom životu i djelu Nerkeza Smailagića u povodu 20-e godišnjice njegove smrti.

druge strane, biti u znaku rasprava tradicionalne konzervativne i modernizirane uleme o pitanju statusa žene, njenoga pokrivanja, modelima obrazovanja, vjerske, kulturne i intelektualne institucionalizacije bosanskih muslimana itd., u socijalističkome razdoblju, zbog vulgarnoga ateističkoga odbacivanja fenomena religioznosti, u vidokrug bavljenja islamom ući će eminentno apologetičke teme tipa da li Bog postoji, da li je i kako je moguće racionalno dokazati Njegovu egzistenciju, zatim brojne teme o porijeklu religije, njegovoj društvenoj i kulturnoj relevantnosti itd., dok će sedamdesetih i osamdesetih godina prošloga stoljeća u prvi plan izbiti socijalni, politički i kulturološki aspekti islama, te pitanja o transcendentnom porijeklu religija, kojima se bavila nova perenijalistička škola u Evropi čiji su najeminentniji predstavnici bili Schuon, Guenon, Lings, Burchardt itd.

U tom sjajnom koloritu bosanskohercegovačkih ideja i interpretativnih smjerova značajno mjesto, nesumnjivo, pripada rahmetli Nerkezu Smailagiću. Ono po čemu će biti upamćen jeste njegova znanstvena kulturna i vjerska tematizacija islama. Kao izvanredan poznavalac stanja religijskoga fenomena u kršćanskoj Evropi, gdje je religiji dugo vremena bila oduzeta njena značajna društvena i kulturna uloga, s jedne, te odgovarajući na svjesno ili pred/rasudno simplificirano prezentiranje islama, koje će posebno doći do izražaja od vremena koloniziranja muslimanskih zemalja, Nerkez Smailagić će pristupiti plodotvornom, dinamičnom i sistematičnome prezentiranju ukupnog duhovnog, intelektualnog, kulturnog i civilizacijskoga iskustva koje je postigao muslimanski duhovni i misleći genij.

U tom sklopu posebno treba izdvojiti njegov metodički pristup povijesnome bitku muslimanskoga svijeta, na kome mu trebaju pozavidjeti naši najistaknutiji alimi i teolozi, koji se dugi niz godina *ex profeso* bave raznolikim fenomenima islama. Svoje rasprave otpočinje ponajprije fenomenom Objave u islamu, njenome porijeklu, sadržaju, funkciji, aspektima njenoga zahvaćanja u ljudsku historiju, zatim ulozi poslanika, posebno poslanika Muhammeda, a.s., u njenome prenošenju ljudima, odnosno njegovoj ulozi u razvoju ljudske civilizacije uopće. Odmah zatim on izlaže ono što bismo mogli označiti vjerom muslimanske umme. Riječ je o imanskim i islamskim šartima koji podrazumijevaju ljudski odgovor na božanski poziv koji se događa u Objavi, a koji se posvjedočuje institucionalnim formama pobožnosti oličenim u temeljnim dijelovima islama (islamski šarti). Iz cjeline njegovih tekstova ovakav raspored tema sasvim je uočljiv.

Kao izvanredan antropolog i kulturolog dobro je znao da jedino kultura apstraktnu i "skrivenu" ljudsku religioznost prevodi u život, da raznolike kulturne forme daju dinamičnost, živahnost i trajnost svakome pojedinačnome religijskome osvjetlovanju, zbog čega, u konačnici, pristupa izlaganju razuđenog islamskoga intelektualnoga iskustva koje posebno, rekao bih specijalistički, prezentira u odjeljcima iz kelama, teorijskoga ili doktrinarnoga sufizma i islamske filozofije. Skoro bi se moglo reći da ova tri magistralna toka klasičnoga islama sublimiraju jedan čitav spektar ideja koje će se u formativnom periodu razvoja islamske zajednice pojaviti u promišljanju gore spomenutih temeljnih stvarnosti islama kao što su objava, vjera i bogoštovlje. Naravno, svoja razmatranja završit će prezentiranjem prebogatog kulturnog i civilizacijskoga iskustva muslimanskih naroda, ostvarenog u području znanosti, umjetnosti, lijepe književnosti itd., posebno naglašavajući činjenicu da muslimanska civilizacija nije bila samo puka prenositeljica helenističkoga kulturnoga naslijeđa, kako se nerijetko i dan-danas misli, nego da je istodobno vrijedna kulturna postignuća ucijepila u kulturni identitet evropskih naroda.

Osim zavidnog metodičkoga pristupa, nužno je izdvojiti i njegov jezik u kojemu je artikulirao temeljne ideje i sadržaje islama. Nakon odveć jalovih i suhoparnih dogmatskih rasprava koje su njegovi prethodnici vodili sredinom prošloga stoljeća, Nerkez Smailagić, svjestan činjenice da je to uvjet bez kojega se religijskome fenomenu nije moglo ozbiljno pristupiti, u naše religijsko mišljenje uvodi istančan i po mnogo čemu specifičan akademski jezik. Bilo je to vrijeme kada se u našem okruženju, čija znanstvena i kulturna gibanja nismo dovoljno dobro pratili, stvaraju obrisi buduće religiologije čija pojava u evropskoj kulturi u drugoj polovini 20. stoljeća ima svoje nesumnjivo opravdanje. Bez obzira na podlijevanje izazovima znanstvene redukcije islama, čestome završavanju u nekoj vrsti religioznoga naturalizma ili misticizma, Nerkez Smailagić će svojim prepoznatljivim diskursom otvoriti novu stranicu u islamskim studijama kod nas.

Tome treba dodati i njegov komparativni diskurs. Pored rahmetli Saliha Hadžialića, Smailagić će biti jedini intelektualac koji će, posjedujući zavidno obrazovanje iz historije filozofije uopće, historije kršćanstva i židovstva, posebno, svoje islamske studije komparativno postaviti. Temeljne postulate islama on s vremena na vrijeme razmatra uporedno u razini velikih religijskih i kulturnih tradicija. Na taj način svojim studijama o islamu daje jednu mnogo značajnu dimenziju koja će biti posebno aktualizirana u Evropi svršetkom Drugog

vatikanskog koncila, odnosno otvaranjem do tada zatvorenoga i homogeniziranoga kršćanskoga svijeta prema vani. Djela koja je napisao ili priredio Nerkez Smailagić bit će uzrokom pojave većeg broja komparativnih radova i studija iz teologije, orijentalistike i civilizacije na prostorima bivše Jugoslavije, otvarajući na taj način jednu novu stranicu u domaćoj znanosti komparativnih religija, a samim time i u propitivanju historije kršćansko-muslimanskih veza.

Abstract

This brief paper deals with the contribution of Nerkez Smailagić to the development of religious and theological thought in Bosnia and Herzegovina in the 20th century. Particular attention is paid to his scientific-cum-cultural and religious thematization of Islam, his methodical approach to the historical identity of the Muslim world, his language, and the comparative discourse that provides studies on Islam a considerably more significant and interesting dimension.